

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**ОХОРОНА ПРАЦІ
ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

Методичний посібник

Для підготовки керівних кадрів, спеціалістів
та співробітників університету з питань
охорони праці та безпеки життєдіяльності

Київ НУХТ 2011

Володченкова Н.В., Авдієнко С.О. Охорона праці та безпека життєдіяльності: Методичний посібник для підготовки керівних кадрів, спеціалістів та співробітників університету з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності. -К.: НУХТ, 2011.- 52 с.

Даний навчальний посібник створений відповідно до навчального плану та програми навчання з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності працівників закладів освіти і науки, молоді та спорту, яка затверджена наказом Комітету по нагляду за охороною праці України 17 лютого 1999 року № 27 та на виконання Законів України ст.26 "Про освіту", ст. 18 "Про охорону праці", ст. 8 "Про пожежну безпеку", ст. 20 "Про дорожній рух", ст. 8 "Про цивільну оборону України", ст. 21 "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення" та інших законодавчих актів про безпеку життєдіяльності і наказу Міністерства освіти і науки України від 25.12.2009 р. № 1193 "Про планове навчання і перевірку знань працівників установ, закладів, організацій і підприємств освіти і науки з питань безпеки життєдіяльності "

Посібник розрахований на вивчення та підготовку до перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності. Він також може бути корисним для широкого загалу інженерно-технічних працівників різних галузей промисловості.

Рецензенти: В.С. Гуць, д.т.н., проф.
О.В.Хіврич, к.війск.н., доц.

Укладачі: Н.В.Володченкова
С.О.Авдієнко

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Законодавство України про охорону праці. Основні положення Закону України "Про охорону праці".....	4
2. Кодекс законів про працю.....	7
3. Психологія безпеки праці.....	10
4. Організація роботи з охорони праці.....	11
4.1 Обов'язки посадових осіб з охорони праці в закладах освіти...	11
4.2 Інструктажі з питань охорони праці.....	24
4.3 Розслідування та облік нещасних випадків на виробництві....	26
4.4 Розслідування та порядок обліку нещасних випадків невиробничого характеру.....	29
5. Вибухонебезпека виробництва і вибухозахист.....	30
6. Пожежна безпека.....	31
7. Радіаційна безпека.....	35
8. Електробезпека.....	36
9. Безпека дорожнього руху.....	39
10. Безпека поведження на воді.....	39
11. Гігієна праці і виробнича санітарія.....	42
12. Надання першої допомоги потерпілим в разі нещасного випадку..	43
13. Організаційно-технічні заходи щодо профілактики, попередження, локалізації та ліквідації наслідків техногенних аварій та катастроф.....	48
14. Охорона навколишнього середовища.....	50
15. <i>Список літератури</i>	52

Вступ

Проблема охорони праці та безпеки життєдіяльності людини і всього суспільства в сучасних умовах набула особливої гостроти й актуальності. Ці питання обговорюються на сторінках газет і журналів, тобто є об'єктом уваги всіх прошарків суспільства та держави.

В останні роки ХХ століття різко зросла чисельність аварій, катастроф, дорожньо-транспортних пригод, у яких гине або втрачає здоров'я і працездатність велика кількість людей.

За даними ВООЗ смертність внаслідок нещасних випадків займає третє місце у світі після серцево-судинних та онкологічних захворювань. Якщо від загальних захворювань вмирають переважно літні люди, то від нещасних випадків зазвичай гине працездатна молодь. Статистика свідчить про те, що травматизм є основною причиною смерті людини у віці від 15 до 41 року.

Статистичні дані про виробничий травматизм свідчать про те, що його рівень у цілому світі безперервно зростає і становить, за даними МОП, біля 125 млн. випадків щорічно. У розвинених країнах із високим технічним рівнем він значно менший, ніж у країнах, що розвиваються, в т. ч. й в Україні. У країнах Євросоюзу від нещасних випадків та професійних захворювань потерпають щорічно близько 10 млн. осіб, з яких майже 8 000 гине. В цілому по всіх країнах земної кулі кожні 3 хвилини гине людина, а кожні 2 секунди травмуються 8 осіб. Ціна помилки однієї людини безперервно зростає: якщо відразу після 2-ї світової війни від помилки однієї людини гинуло в середньому 2-4 особи, то сьогодні ця цифра наближається до 10.

За статистикою, в Україні щоденно на виробництві травмуються 80-85 осіб, із них до 10 % стають інвалідами і до 2 % гине.

1. ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ "ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ"

Державна політики України щодо охорони праці виходить із конституційного права кожного громадянина на належні безпечні і здорові умови праці та пріоритету життя і здоров'я працівника по відношенню до результатів виробничої діяльності. Реалізація цієї політики має забезпечити постійне поліпшення умов і безпеки праці, зменшення рівнів травматизму та професійної захворюваності.

В Україні діють закони, які визначають права і обов'язки її мешканців, а також організаційну структуру органів влади і промисловості.

Конституція - основний закон держави - була прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року.

Вона декларує рівні права і свободи всім громадянам держави: на вільний вибір праці, що відповідає безпечним і здоровим умовам, на відпочинок, на соціальний захист у разі втрати працездатності та у старості й деякі інші. Всі закони і нормативні документи повинні узгоджуватися,

базуватися і відповідати статтям Конституції. Законодавча, база охорони праці України налічує ряд законів, основними з яких є:

1. Закон України "Про охорону праці".
2. Кодекс законів про працю (КЗпП).
3. Закони України: "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності",
4. "Про охорону здоров'я",
5. "Про пожежну безпеку",
6. "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення",
7. "Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку",
8. "Про дорожній рух",
9. "Про загальнообов'язкове соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням", їх доповнюють державні міжгалузеві й галузеві нормативні акти - це стандарти, інструкції, правила, норми, положення, статuti та інші документи, яким надано чинність правових норм, обов'язкових для виконання усіма установами і працівниками України.

Закон "Про охорону праці", прийнятий Верховною Радою України 14 жовтня 1992 р., був переглянутий і затверджений Президентом України в новій редакції 21 листопада 2002 р. Він складається з преамбули та 9 розділів.

Відзначимо деякі важливі моменти, занотовані в Законі. Так, у **розділі I** "Загальні положення" (*стаття 1*) наводяться визначення понять: "охорона праці", "роботодавець", "працівник", та окреслюється дія цього Закону (*стаття 2*), який поширюється на всіх фізичних та юридичних осіб. Основними принципами державної політики в галузі охорони праці (*стаття 4*) є пріоритет життя та здоров'я людини перед будь-якими результатами виробничої діяльності, її соціальний захист та відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю, навчання з питань охорони праці, повної відповідальності роботодавця за створення безпечних і здорових умов праці шляхом суцільного контролю та ін.

У **розділі II** "Гарантії прав громадян на охорону праці" передбачено, що роботодавець зобов'язаний інформувати працівника про умови праці; виплачувати компенсацію за шкідливі умови праці або в разі смерті; забезпечувати соціальне страхування від нещасних випадків і профзахворювань (оплата з Фонду соціального страхування від нещасних випадків); відшкодовувати шкоду, заподіяну працівникові на виробництві; письмово, не пізніше як за 2 місяці, інформувати працівника про зміни виробничих умов або пільг; забезпечувати спецодягом та засобами індивідуального захисту згідно з чинними нормативами та умовами колективного договору; зафіксовано право працівника відмовитись від виконання робіт, якщо це загрожує його здоров'ю та життю, та ін.

У Законі є статті про охорону праці жінок, неповнолітніх, інвалідів.

У **розділі III** "Організація охорони праці" йдеться про те, що роботодавець обов'язково створює систему управління охороною праці на підприємстві і забезпечує її функціонування для досягнення встановлених нормативів і підвищення існуючого рівня охорони праці. В розділі наведені обов'язки працівників: дбати про здоров'я і безпеку як особисту, так і оточуючих; знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці; проходити встановлені законодавством медичні огляди. Працівник несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог.

Усі працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи повинні проходити інструктаж, навчання з питань охорони праці та правил надання першої медичної допомоги потерпілим і правил поведінки у разі виникнення аварії (*стаття 18*). Навчання та перевірка знань повинна здійснюватись один раз на рік для працівників зайнятих на роботах із підвищеною небезпекою, і один раз на 3 роки для всіх осіб (відповідно до типового положення, затвердженого спеціально уповноваженим центральним органом нагляду за охороною праці).

У *статті 19* йдеться про те, що фінансування охорони праці здійснюється роботодавцем. Для підприємств, які фінансуються з державного або місцевого бюджетів, на охорону праці передбачається витратити не менше 0,2 % від фонду оплати праці.

Законом передбачено вносити в колективний договір, угоду соціальні гарантії для працівників підприємства з питань охорони праці (*стаття 20*) з визначенням їх фінансування. Будівлі, споруди, устаткування, машини, механізми, транспортні засоби повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів з охорони праці, перед введенням у дію, повинні пройти експертизу (*стаття 21*).

Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій організовує роботодавець (*стаття 22*) відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до Закону (*стаття 24*), можуть створюватися добровільні об'єднання (асоціації, товариства) громадян, працівників і спеціалістів з метою поліпшення стану охорони праці.

У **розділі IV** - "Стимулювання охорони праці" йдеться про економічне стимулювання працівників (*стаття 25*) за активну участь та ініціативу у запровадженні заходів щодо підвищення рівня безпеки праці, яке здійснюється згідно з колективним договором, угодою та законодавством. Відшкодування збитків (*стаття 26*) за порушення правил охорони праці - державі, юридичним і фізичним особам - згідно з діючим законодавством. Витрати на рятування потерпілих під час аварії та ліквідацію її наслідків, на розслідування її причин, а також інші витрати, передбачені законодавством, відшкодовує роботодавець.

Розділ V - "Нормативно-правові акти з охорони праці". До них належать правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання. Вони переглядаються за необхідністю, але не рідше одного разу на 10 років. Стандарти, технічні

умови та інші документи на засоби праці і технологічні процеси повинні містити вимоги щодо охорони праці і погоджуватися з органами державного нагляду за охороною праці. Дія нормативно правових актів з охорони праці поширюється на сферу трудового й професійного навчання.

Розділ VI - "Державне управління охороною праці" (стаття 32) - визначає органи державного управління охороною праці та їх компетенцію.

Розділ VII – Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці. Вищий нагляд здійснює Генеральний прокурор та підпорядковані йому прокурори. Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснюють: трудові колективи - через уповноважених осіб; профспілки - через вибраних представників.

Розділ VIII – Відповідальність працівників за порушення вимог щодо охорони праці (стаття 44) передбачається дисциплінарна, адміністративна, матеріальна та кримінальна.

Розділ IX – "Прикінцеві положення". Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Проведений аналіз нормативно-правового регулювання у цій сфері дозволяє констатувати, що регламентація відносин щодо забезпечення екологічної безпеки здійснюється сьогодні за допомогою різних за формою законодавчих та підзаконних актів. Найбільш структуровано вони врегульовані Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», який закріплює найважливіші засади, принципи та положення забезпечення екологічної безпеки у деяких сферах діяльності: право громадян на екологічну безпеку; принцип пріоритетності вимог екологічної безпеки; нормативи екологічної безпеки; заходи щодо її забезпечення, зокрема вимоги до розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд, інших об'єктів; вимоги щодо застосування засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних хімічних речовин та інших препаратів з метою уникнення неконтрольованого і шкідливого біологічного та іншого впливу фізичних факторів; захист від радіоактивного впливу; від забруднення виробничими, побутовими, іншими відходами, а також вимоги щодо безпеки транспортних засобів; захист у процесі проведення наукових досліджень, впровадження відкриттів, винаходів, застосування нової техніки, імпортного устаткування, технологій, систем; діяльності військових, оборонних підприємств та експлуатації аналогічних об'єктів; під час розміщення і розвитку населених пунктів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України.
2. Закон України "Про охорону праці".
3. Кодекс законів про працю України.
4. Закон України "Про пожежну безпеку".
5. Закон України "Про охорону навколишнього середовища".
6. Закон України "Про охорону здоров'я".
7. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності".
8. Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку"
9. Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення"
10. Закон України " Про правові засади цивільного захисту "
11. Законодавство України про охорону праці (збірник нормативних документів (в трьох томах), Київ, Видавництво "Основа", 2006 р.
12. Каталог основних засобів забезпечення пожежної безпеки. -Київ.: Основа, 1997
13. Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці (Реєстр ДНАОП). Держнагляд охорони праці України, Вид. "Основа" Київ, 1995. – 223 с.
14. Методичний посібник з питань експлуатації та застосування вогнегасників. -Київ.: Основа, 1997
15. Правила безпеки під час експлуатації електроустановок споживачів. - Київ.: Основа, 1997
16. Положення про розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.
17. Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і закладах освіти.
18. Граничні норми підймання і переміщення вантажів, важких речей неповнолітніми та жінками.
19. Типове положення про навчання з питань охорони праці.
20. Правила устрою електроустановок, ПУЭ, М.: Энергоиздат, 1998. –640с.
21. Безопасность жизнедеятельности: Учебник/Под ред. проф. Э.А. Арустамова. – 3-е изд, перераб. и доп. – М.: Издательский Дом «Дашков и Ко», 2001. – 678с.
22. Васильчук М.В. Збірник нормативних документів з безпеки життєдіяльності. – К. 2010.
23. Гетьман В. Перша долікарська допомога в екстремальних ситуаціях. Охорона праці, 1995, №5, с.28-32.
24. Желібо Є.П., Заверуха Н.М., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності: Навч. посібник/ За ред. Є.П. Желібо і В.М. Пічі. –Київ „Каравела”, Львів „Новий Світ-2000”, 2001. – 320с.
25. Козлов В.Ф. Справочник по радиационной безопасности. М.: Энергоатомиздат, 1987. – 192 с.